

XVI. TUDOMÁNY- ÉS KUTATÁSTÖRTÉNETI KONFERENCIA

PROGRAM- ÉS ABSZTRAKTFÜZET

KOLOZSVÁR, 2024. OKTÓBER 3-5.

Kolozsvár, 1867. október 4-11

Levél Napló 1867re

Írtam levelet.

1867

- 1) 1/1. Dea Főispánok Wárpárhelyre. Gak
4re reggelre ékeskedni kara. Pápa
szója 35-40 ftos nyújtás.
- 2) 2/1. Chátárhelyről. Nagy Péternek, Kolozsvárra.
P. n. 3ra megjárnék; éjjelemes miért
gyesuden háltunk.
- 3) 3/1. Nagy Péternek. Körmény; Molnár szék
nem váltatja az Andrásfalvi papság;
szájkéle predikáció mult veszélyes 5 az
óta nagyra öt alosa papjának ke
miért gyesuden; kefe háltunk.
- 4) 4/1. Székelynek, Solyánka. Reggel ide
utunk eddig. gyesuden háltunk reg
- 5) 5/1. Hegedűs Jánosnak Kolozsvára az a pa
székely szék egy dolog! 17 é híves van
székely szék. - Papjának szék szék
szék állanak az erdő felől. - Mi szék
van kefe és fehér szék? 6 kefe szék
kefe, 5 a szék szék.
- 6) 6/1. Hegedűs Jánosnak Kolozsvára; szék szék
szék szék szék szék szék szék szék
szék szék szék szék szék szék szék
szék szék szék szék szék szék szék
- 7) 7/1. Nagy Péternek Kolozsvárra, Tósi szék
szék szék szék szék szék szék szék
szék szék szék szék szék szék szék
szék szék szék szék szék szék szék
szék szék szék szék szék szék szék
szék szék szék szék szék szék szék

Szervező intézmények: BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kriza János Néprajzi Társaság, MTA Kolozsvári Akadémiai Bizottság

PROGRAM

2024. október 3. (csütörtök)

helyszín: BBTE Filológia, Horea út 31. Popovici terem

10–10.20 A konferenciát köszönti és megnyitja: **Keszeg Vilmos**, professor emeritus és **Szabó Árpád Töhötöm**, egyetemi docens, a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet vezetője

1. szekció (elnök: Szabó Árpád Töhötöm)

10.20–10.40: Olosz Katalin (Román Akadémia Gheorghe Șincai Társadalomtudományi Kutatóintézet, Marosvásárhely, nyugalmazott főkutató): **Gyulai Pál folklórhagyatéka**

10.40–11.00: Gulyás Judit (HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs): **Arany László erdélyi útja 1861-ben**

11.00–11.20: Chikány Judit (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz): **A magyar nyelvű népies ponyvakutatás problémái**

11.20–11.30: vita

11.30–11.45: kávészünet

2. szekció (elnök: Czégényi Dóra)

11.45–12.05: Nagy Zoltán (PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, tanszékvezető egyetemi tanár – HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs): **„ez azonban több itt mint puszta ital” – A vodka és a nyugat-szibériai őslakosok a 19. század végi magyar forrásokban**

12.05–12.25: Szakál Anna (HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos munkatárs): **Református népköltészeti gyűjtők a 19. század első felében: Zeyk János**

12.25–12.45: Berki Tímea (BBTE BTK Magyar Irodalomtudományi Intézet, óraadó tanár): **A népnevelés napszamosai? A kolozsvári *Vasárnapi Újság* terjesztői köre**

12.45–12.55: vita

12.55–14.15: ebéd (Agapé étterem, Szentegyház / Iuliu Maniu u. 6.)

A konferenciát köszönti **Jakab Albert Zsolt**, a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet főkutatója, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke

3. szekció (elnök: Olosz Katalin)

14.20–14.40: Lázár Katalin (HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet, nyugalmazott tudományos főmunkatárs): **40 év munkájának eredménye: a népi játékok típusrendjének kialakítása**

14.40–15.00: Szabó Ágnes (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz): **Kiss Lajos népzene-kutató (1900–1982) kéziratosa anyaga a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézetben**

15.00–15.20: Sőregi Anna (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz): **A székeli népdalok variálódási lehetőségei. „Minden dallam minden egyes eléneklése: variáns.”**

15.20–15.40: **Berkes Katalin – Eto-Papp Beáta: Kenesei Ilona (1883–1960) életpályája és gyűjtései, különös tekintettel a „Száll az ének szájról szájra” című, 14 kötetes dalgyűjteményére**

15.40–15.50: vita

15.50–16.05: kávészünet

4. szekció (elnök: Virginás Tar Emese)

16.05–16.25: **Hensel, Leszek** (Lengyel Tudományos Akadémia, Szlávstudományi Intézet, Varsó): **Kőműves Kelemenné balladája, avagy az emberi természet feltárása az iskolai oktatásban**

16.25–16.45: **Zsigmond Győző** (Bukaresti Tudományegyetem, Idegen Nyelvek és Irodalmak Kara, Hungarológia Tanszék, professzor): **Román–magyar néprajzi konferenciák a bukaresti magyar tanszék és kulturális intézet szervezésében, 1998–2007. A magyar népi kultúráról a bukaresti egyetemen (1992–2024)**

16.45–17.05: **Vicsai Zsolt** (a *Hepehupa* folyóirat felelős szerkesztője): **A *Hepehupa* folyóirat néprajzi rovatának alakulástörténete**

17.05–17.15: vita

17.15–18.00: vacsora

18.00–19.30: kerekasztal-beszélgetés az iskolai oktatás és a népi hagyományok viszonyáról a 19–21. században

Felkért hozzászólók: **Olosz Katalin** (Az iskola által szervezett, irányított néprajzi gyűjtés), **Virginás Tar Emese** (Néprajzi tartalmak a romániai magyar oktatási anyagban), **Miklós Alpár** (A szülőföld és a hagyományok felfedezése a szocializmus korabeli pionírexpedíciókon), **Beke András** (A szocializmus korabeli diáklapok szerepe a népi hagyományok iránti érdeklődés felkeltésében), **Keszeg Vilmos** (A hagyományok iskolai oktatásának lehetséges szempontjai)

A beszélgetést moderálja: Keszeg Vilmos.

2024. október 4. (péntek)

helyszín: EME előadóterme (Jókai/Napoca u. 4.)

A konferenciát köszönti Egyed Emese professor emerita, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályának elnöke

1. szekció (elnök: Keszeg Vilmos)

9.00–9.20: Pócs Éva (PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, professor emeritus): **Diószegi Vilmos (1923–1972), a magyar néphit kutatója**

9.20–9.40: Bognár Szabina (HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs): **Tagányi Károly (1858–1924) kapcsolathálója levelezése tükrében**

9.40–10.00: Nagy Zsolt (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz, HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, MTA Lendület Etnoökológia Kutatócsoport, tudományos segédmunkatárs): **Gunda Béla és Nagy Olga szakmai kapcsolatának alakulása**

10.00–10.20: Zalatnay Klára Lujza (ELTE BTK Kulturális örökség tanulmányok MA): **„Összeszedném ebben a megyében a veszendőbe menőket” – Együd Árpád somogyi gyűjtő szakmaközi levelezéséről és érvényesülési stratégiájáról**

10.20–10.30: vita

10.30–10.45: kávészünet

2. szekció (elnök: Nagy Zoltán)

10.45–11.05: Verebélyi Kincső (MTA doktora, nyugalmazott egyetemi docens): **A Folklore Fellows és a magyar tagozata**

11.05–11.25: Keszeg Vilmos (BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, professor emeritus): **Egy I. világháborús emlékgyűjtemény sorsa. A Tordai Magyar Közművelődési Ház gyűjtőakciója**

11.25–11.45: Czégényi Dóra (BBTE, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, egyetemi adjunktus): **Javasokról és javaltakról egy orvosi szaklap tükrében**

11.45–12.05: Miklós Alpár (Román Akadémia Folklórarchívuma, kutató): **Néprajzi tartalmak az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirataiban**

12.05–12.15: vita

12.15–12.25: szünet

3. szekció (elnök: Berki Tímea)

12.25–12.45: Kurucz Réka (Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya, Pécs – PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Néprajz – Kulturális Antropológia Doktori Program, doktorandusz): **Kákicsi Kiss Géza néprajzi munkássága egy mai terepmunka tükrében**

12.45–13.05: Perger Gyula (Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ, Kincstár, néprajzos muzeológus): **Pap bácsi karácsonyi misztériuma. Egy pozitivisták történése néprajzi munkássága**

13.05–13.25: Beke András (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz): **A medvés pap. Egy görögkatolikus lelkész tevékenységének megítélése a két világháború közötti Csíkban**

13.25–13.35: vita

13.35–14.45: ebéd (Agapé étterem, Szentegyház / Iuliu Maniu u. 6.)

A konferenciát köszönti Tánczos Vilmos, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Néprajzi és Antropológiai Szakbizottságának elnöke

4. szekció (elnök: Tánczos Vilmos)

14.50–15.10: Tekei Erika (Erdélyi Hagyományok Háza): **Fordításkötetek – más népek népköltészetét magyar nyelvre fordítva és magyar népköltészet románul – 1948–1989**

15.10–15.30: Szőcsné Gazda Enikő (Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy): **Egy kisipari szövetkezet a kommunista Romániában és szerepe a székelyföldi népművészet fenntartásában**

15.30–15.50: Bálizs Beáta (Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya, Pécs, néprajzos muzeológus): **A népi-paraszti ihletettség és a nemzeti színek találkozása a 19–20. századi magyar művészetben**

15.50–16.10: Bajusz Anna (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz): **Izabella főhercegnő látogatása Téglás István tordai magánmúzeumában, 1910-ben**

16.10–16.20: vita

16.20–16.35: kávészünet

5. szekció (elnök: Szakál Anna)

16.35–16.55: Préda Barna (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz): **Habán hatások az erdélyi kerámiában**

16.55–17.15: Platthy István Péter (Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület): **A népművészeti ornamentika vizuális nyelvi értelmezése, párhuzamai Lesznai Anna művészetpedagógiájában**

17.15–17.35: Halász Péter (Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, ny. tudományos főmunkatárs): **Miként tükröződnek a hagyományos csángó népelet emlékei a szabófalvi Lakatos Demeter verseiben?**

17.35–17.55: Biernaczky Szilárd (nyug. egy. docens): **Az afrikai hőseposz magyarországi kutatásáról – másodszer**

17.55–18.05: vita

18.05–18.25: Keszeg Vilmos: a konferencia zárása

2024. október 5. (szombat)

Szakmai kirándulás a Szilágyságba.

A kirándulást vezeti: Czégényi Dóra.

ABSZTRAKTOK

Bajusz Anna (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz)

Izabella főhercegnő látogatása Téglás István tordai magánmúzeumában, 1910-ben

Izabella Hedwig Franziska Natalia von Croÿ-Dülmen főhercegnő, Habsburg Frigyes feleségeként Magyarország egyik legnépszerűbb személye volt a maga korában. Bekapcsolódott a közéletbe, kiváltképpen a háziipar felkarolása és támogatása révén. Feladatának érezte a háziipari termékek, hímzések elterjesztését, régi, elfelejtett munkanemek és technikák újra tanítását és népszerűsítését. 1910-ben Izabella főhercegnő látogatást tett Erdélyben, hogy az itt látottak és gyűjtött anyagok felhasználásával tovább fejleszthesse a magyar háziipart, amelyet nagy szeretettel támogatott. A látogatás elsődleges célja a kalotaszegi és torockói háziipar megismerése és felkutatása volt, de állomásai között Téglás István tordai múzeumának, főként a néprajzi kollekciójának megtekintése is szerepelt.

Az előadásom témája ennek a személyes találkozásnak részleteiről és annak utóéletéről szól, amelyek Téglás István néprajzi tevékenységéről is tanúságot tesznek. Mindezeket a korabeli újságcikkekből és Téglás személyes naplóbejegyzéseiből ismerhetjük meg.

Bálizs Beáta (Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya, Pécs, néprajzos muzeológus)

A népi-paraszti ihletettség és a nemzeti színek találkozása a 19-20. századi magyar művészetben

A hagyományos paraszti világot és/vagy népművészetet megidéző tematikai és dekoratív elemek a reformkori festészettől jelen vannak a magyar képzőművészetben. Előadásomban olyan – részben a művészettörténészek által is gyakran méltatott, részben ismeretlen – művészi alkotásokat vizsgálok, melyek nem csupán a népművészetből, ill. paraszti/falusi hagyományokból és/vagy népmesei képzeletvilágból táplálkoznak, hanem amelyek úgy utalnak valamely paraszti-népi tradícióra, hogy ahhoz szándékosan a legfőbb nemzeti szimbólumunk színeit, a piros-fehér-zöldet használják fel. Különböző technikával készült alkotásokat mutatok be és elemzek a rajtuk szerepeltetett „népi” és „nemzeti” motívumok szempontjából: Canzi Ágost 1859-ben festett *Szüret Vác vidékén* című képétől kezdve, Korniss Dezső *Kis triptichonján* (1975) egészen Baktay Patrícia közelmúltban alkotott *Előre magyarok* című munkájáig.

Beke András (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz)

A medvés pap. Egy görögkatolikus lelkész tevékenységének megítélése a két világháború közötti Csíkban

Vlad Isidor (1884–1965) a két világháború közötti Alcsíknak egy meghatározó személye volt. Bár nyilvánvalóan a Román Királyság embereként került Székelyföldre, sok más román tisztviselővel szemben sikerült elérnie, hogy a székelyek megbízzanak benne. A bajba került embereket segítette, segítségéért cserébe csupán azt kérte, hogy térjenek át görögkatolikus hitre. A magyar hatalomátvétel követően csíkszentkirályi térítései miatt kiutasították az országból. Az előadásom keretében irodalmi művek, újságcikkek és visszaemlékezések alapján azt vizsgálom, hogy Vlad Isidor milyen munkát végzett Csíkban, hogyan egyensúlyozott a két hatalom között, személyiségének és tevékenységének milyen megítélése volt a magyar középosztály és a székelyek körében.

Berkes Katalin – Eto-Papp Beáta

Kenesei Ilona (1883–1960) életpályája és gyűjtései, különös tekintettel a „Száll az ének szájról szájra” című, 14 kötetes dalgyűjteményére

Radó Gyuláné Kenesei Ilona tanárnő, autodidakta népzene gyűjtő kézirat népzenei gyűjteményét, mintegy 4000 darab kottás és szöveges lejegyzést 1907 és 1918 között 14 kötetbe rendezve adta le a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának kéziratárába, "Száll az ének szájról szájra" címmel. Elsősorban saját lakóhelyeinek (Veszprém, Keszthely, Magyaróvár, Isaszeg) dalait jegyezte le, de más -- többnyire dunántúli -- tájakat is felkeresett. Hazafias és népies műdalok, katonanóták mellett Kenesei Ilona gyűjteménye nagy arányban tartalmaz népdalokat, azokat is az új stílus variánsokban bővelkedő virágzásának idejéből. A kötetek anyagából Kodály Zoltán az 1930-as évek második felében munkatársaival mintegy 440 dalnyi válogatást másoltatott és illesztett akadémiai népdalgyűjteményébe. Ettől eltekintve Kenesei Ilona gyűjteménye mostanáig feltáratlanul és publikálatlanul nyugodott az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában. 2020 körül került látóterünkbe a kézirat és készítettünk belőle egy gyűjtési területekre vonatkozó regisztert, valamint egy önálló kiadványt a gyűjtemény isaszegi vonatkozású népdalaiból. Az isaszegi válogatás szép keresztmetszetet ad a 20. század első felének helyi dalkészletéről. A publikálás óta a dalokat az isaszegi hagyományőrző csoportok elsajátították, repertoárjukba építették -- ily módon a kézirat feltárása, az „utolsó óra” utáni kutatás a revival mozgalomban kelt életre és hat közösségépítő erőként. A kutatás további tanulsága, hogy Kenesei Ilona gyűjteménye feltárára érdemes és javasolt mindazokon a -- főleg dunántúli és észak-magyarországi -- településeken, ahonnan adatai nagy számban szerepelnek a nagy gyűjteményben. Bereczky János így méltatta Kenesei Ilona munkásságát: „A csatatéren a győzelmet nem egyedül a generálisok küzdik ki, hanem az alsóbb tisztek és a közkatonák is.” Kenesei Ilona magányos közkatonaként hatalmas munkát végzett, munkássága érdemes a szélesebb körű megismerésre, anyaga a további feltárára.

Berki Tímea (BBTE BTK Magyar Irodalomtudományi Intézet, óraadó tanár) A népnevelés napszamosai? A kolozsvári *Vasárnapi Újság* terjesztői köre

A Brassai Sámuel által Kolozsváron szerkesztett *Vasárnapi Újság* (1834–1848) nem egyszemélyes vállalkozás, hiszen az újságban szerzői névvel vállalt vagy álnéven közölt cikkek, vidéki tudósítások, átvételek gazdagítják a szerkesztő által összeállított tartalmakat. A lap hasábjain arra is találunk adatot, hogy az hol fizethető elő és hol rendelhető meg. Nyilvánvaló tehát, hogy létezett egy a népnevelő lapot az előfizetőkhez eljuttató terjesztői hálózat.

A szerkesztő Brassai Sámuel kapcsolathálójának kutatását folytató előadásomban a népnevelés ügyét felkaroló, a *Vasárnapi Újság* terjesztésében részt vállaló személyek körét vizsgálom. A főként erdélyiekből álló kör feltérképezése a lap működtetésében betöltött szerepén és topográfiai vonatkozásain túl rámutathat ezeknek az egyéni életpályáknak az alakulására, arra, hogy azoknak milyen szakaszában történik a lappal való találkozás, hogy ez milyen kapcsolatba hozható a nép iránti érdeklődés, a népnevelés kérdéseivel, illetve arra is, hogy ily módon milyen közösség szerveződik a lap vonzásterében, és e közösségnek milyen jelentősége van az időszak erdélyi nyilvánosságában.

Biernaczky Szilárd (ny. egyetemi docens)

Az afrikai hőseposz magyarországi kutatásáról – másodsor

A *Kortárs* folyóiratban jelent meg *Az afrikai hőseposz Magyarországon* című adatközlő, áttekintő, feltáró dolgozatom (66. évf., 6. szám, június, 65–76. old.), amelyben hazai méretekben először próbáltam összegező formában közzé tenni a szórt próbálkozásokat (1816-tól máig). A témakörben tervezett eme második dolgozatomban az egyébként időközben jelentősen kibővült szöveganyag kritikai vizsgálatát kívánom elvégezni. Lásd a következő elemzési elképzeléseket:

Mungo Park magyarul is megjelent híradásának (egy afrikai hőseposz keletkezéséről, 1796, magyarul: 1816) egyetemes kutatástörténeti értékét szeretném felmutatni. Henry Morton Stanley magyarul is megjelent *(ba)ganda* teremtésmítosza (1893) kapcsán az eredettörténetek és a hőseposz műfaji érintkezésével szeretnék számot vetni. Heller Bernát esetében az arab *Antar-regény* (1918) elfelejtett hazai bemutatását kívánom célkeresztbe állítani. Frobenius briliáns mini eposz gyűjtése, a *Gasszire lantja* esetében annak három magyar fordítását (1938, 1981, 2002) kívánom előtérbe állítani. Djibril Tamsir Niane *Szungyata-eposza* (1960) kapcsán a hitelesség kérdéseit, illetve a Szegő György-féle fordítás (1983) problematikáját szeretném felvetni.

A Frobenius-féle tanulmányválogatás (1981) egykori eposz-tanulmányainak magyar fordítása kapcsán módszertani tanulságokat szeretnék felvetni. Ismertetni szeretném Szombathy Zoltán két arab hősepikai vonatkozású kézirat fordítását (2005 és 2006), másrészt a hősepika lecsapódását az irodalomban (Amadou Hampatá Bá trickster-regénye, Okot p'Bitek verses regénye, Thomas Mofolo Shaka-regénye). Végül pedig saját munkásságomat szeretném feltárni, amely a mai korszerű nemzetközi kutatásokat figyelemmel kísérve próbálja a világfolklorisztika ezen egyedülálló jelenségekörét megismertetni a magyar anyanyelvűség területein, és amelyhez két autentikus hőseposz magyar nyelvű közreadása is kapcsolódik.

Bognár Szabina (HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs)

Tagányi Károly (1858–1924) kapcsolathálója levelezése tükrében

Tagányi Károly történész, levéltárnok, néprajzkutató publikált és kéziratot örökségének feltárására 2019-ben kutatócsoport alakult a HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézetében. A kutatások eredményeként elérhető Tagányi Károly teljes publikált öröksége. A különböző forrásörző helyekről (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum, MTA Kézirattár, ELTE Egyetemi Könyvtár, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Nemzeti Múzeum) feltárt mintegy 4200 foliónyi mostanra digitalizált, jórészt kéziratot dokumentum között számos ún. egodokumentum (pl. levelezés, személyes feljegyzések, interjú) található. Előadásomban számba veszem, hogy a Tagányi-kutatásban – elsősorban Kövér György és Szeberényi Gábor munkáiban – milyen jelentősége van a levelezés és azon keresztül a kapcsolatháló elemzésének. Továbbá azt vizsgálom, hogy az eddig feltárt egodokumentumok miként befolyásolják a Tagányi-pályaképet, milyen tudomány/kutatástörténeti jelentősége van a Tagányi levelezéséből kirajzolódó kapcsolathálónak. Előadásomban hangsúlyosan jelenik meg Tagányi Károly néprajztudományi kapcsolatrendszere, és kitérek arra, hogy összességében a magyar népi jogélet 20. századi kutatásában milyen jelentősebb egodokumentumok fordulnak elő, s milyen jelentőséggel bírnak a kutatógenerációkon átívelő ún. mester-tanítványi viszonyok, melyek a 19. század végétől a 20. század egészén végig húzódnak biztosították a jogi néprajzi kutatások folytonosságát.

Chikány Judit (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz)

A magyar nyelvű népies ponyvakutatás problémái

A régi hazai népies ponyvák kutatásának problémáit első ízben Pogány Péter (1923–1993) összegezte 1958-ban. Az azóta eltelt 66 évben nem készült újabb számvetés e téren. Milyen kihívásokkal néz szembe a ponyvanyomtatványok vizsgálatával foglalkozó kutató napjainkban? Milyen változások történtek az elmúlt több, mint ötven évben a Pogány Péter által regisztrált helyzethez képest? Beszélhetünk-e önálló kutatási területről? Egyáltalán mi a ponyva? Az előadás szemléleti és módszertani kérdésfelvetéseken keresztül kívánja körbejárni a témát közös eszmecserére invitálva a hallgatóságot.

Czégényi Dóra (BBTE, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, egyetemi adjunktus)

Javasokról és javaltakról egy orvosi szaklap tükrében

Előadásomban a Poór Imre (1823–1897) orvos által 1860-ban alapított *Gyógyászat* című folyóirat lapszámaiban közzétett, a népi gyógyászatban használt „képtelennél képtelenebb” szerekről és eljárásokról sajátosan referáló szakemberek cikkeinek összegző áttekintésére vállalkozom. Az 1861 és 1944 között megjelenő szaklap, amely alcíme alapján az orvostudomány hazai és külföldi fejlődésének, különösen „gyógygyakorlatá”-nak közlönye kívánt lenni, a közegészségügy területén kifejtett szerepét illetően is kiemelkedőnek bizonyult, az 1869 és 1886 között megjelenő *Államorvos* című, közigazgatási és törvényszéki orvosgyakorlati kérdéseket tárgyaló mellékletével együtt, a korban „jogosultság nélkül gyógyítgató” (ún. *javas, füves, kuruzsló*) személyekről, ill. a „nem jogosult gyógyrendszer”-nek minősülő *kuruzslásról*, valamint a „természetes» gyógyító módokról” is gyakorta tudósított. A 19. századi orvosi szakajtó néprajzi forrásértékének felülvizsgálata során, a magyar nyelvű orvosi folyóiratok (*Orvosi, és Gazdasági Tudósítások, Orvosi Tár, Orvosi Hetilap*) tágabb szövegkontextusából, a népi, az alternatív és a hivatalos orvoslás regisztereire rávilágító nyomtatott szöveganyagból kiemelt szaklap áttekintésekor mindenekelőtt arra figyelek, hogy mi, illetve miért minősült népinek a tünettan, kórélettan és kóroktan terén, valamint a gyógymódok korabeli tudásanyagából, és hogyan dokumentálták azokat. Az orvostudorok által rögzített népi gyógyászati és néphit-adatok néprajzi szempontú megközelítése során a népi specialistákkal szembeni attitűdök és stratégiák feltérképezésére és értelmezésére is sor kerül.

Gulyás Judit (HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs)

Arany László erdélyi útja 1861-ben

Arany László 1862 nyarán jelentette meg az *Eredeti népmesék* című gyűjteményét, amely megjelenését követően szinte azonnal az egyik legkítűnőbb népmesekorpuszként kanonizálódott, és máig meghatározza a magyar népmesei nyelvről és stílusról kialakult képzetünket. E gyűjtemény kapcsán visszatérő toposzá vált az utóbbi évtizedek tudományos és ismeretterjesztő írásaiban, hogy az *Eredeti népmesék* létrejöttét egy erdélyi, közelebbről székelyföldi népmese gyűjtő úttal kötik össze, amelyen Arany László és nővére, Arany Juliska vettek (volna) részt. Egy példa: „a tizenkilencedik század hatvanas éveiben Arany János siheder fia hétmérföldes csizmát húzott, és Juliska nénjével bejárta a gyönyörűséges Székelyföldet...” stb. Az előadásban ezt a rendkívül elterjedt nézetet szeretném bemutatni, a rendelkezésünkre álló adatok alapján cáfolni, valamint összefoglalni azt, hogy jelenlegi tudásunk szerint kikkel, merre és miért járt Erdélyben Arany László 1861-ben.

Halász Péter (Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, ny. tudományos főmunkatárs)

Miként tükröződnek a hagyományos csángó népelet emlékei a szabófalvi Lakatos Demeter verseiben?

Lakatos Demeter szabófalvi csángó népköltő (1911–1974) verseiben „falu kültőjének” nevezte magát, s mint ilyen jól ismerte falustársai munkáját, gondolkodását, s általában is közel állt a természethez. Sok verse foglalkozik az évszakokkal, amik meghatározzák a parasztember életrendjét. Lakatos a falu szegényebb rétegéhez tartozott, a szűkhatáru faluban amúgy sem volt jelentős az állattartás, versei is elsősorban az önellátó, szántóföldi növénytermesztéssel foglalkoznak. Megismerhetjük belőlük a fehérnépek által végzett sarlós aratás és a férfiaknak jutó kévekötözés rendjét; valamint a módosabbak nyomtatással, a szegényebbek cséppel végzett

szemnyerését. Bár Szabófalva nem tartozott a jelentősebb moldvai szőlő- és bortermő körzetekhez, Demeter verseiben komoly szerepet kap a szüret, a bornyerés, és főleg a -fogyasztás. Az anyagi dolgokon kívül foglalkozik a hagyomány ugyancsak fontos elemével, az identitással, anyanyelvük, magyarságtudatuk pusztulásának jelenségeivel.

Demeter csak románnyelvű iskolába járhatott, tájnyelvén írt verseit, román ortográfiával, román "helyesírással", belső hallásához igazodva vetette papírra. De levelezett számos magyarországi és erdélyi értelmiségivel, pl. Domokos Pál Péterrel, Andrásfalvy Bertalannal, Bartis Árpáddal, s jónéhány szerkesztősséggel. A tőlük kapott levelekből sokat tanult a magyar köznyelvből, s ezzel vegyíti mezősegi jellegű magyar tájnyelven készült verseit.

Hensel, Leszek (Lengyel Tudományos Akadémia, Szláv tudományi Intézet, Varsó)

Kőmíves Kelemenné balladája, avagy az emberi természet feltárása az iskolai oktatásban

Az 1863-ban publikált Kőmíves Kelemenné balladája már a 19. század végén a magyar iskolák tantervében szerepelt, és ma is ott találjuk. Több mint 100 éve nemcsak a magyar kultúra része, de sajátos helyet foglal el a magyar fiatalok egymást követő generációihoz szóló oktatási programban is. A székely ballada a magyar folkloristák egymást követő nemzedékei nagy szakértelemmel, tudományosan dolgozták fel. Ez a munka azonban még nem fejeződött be, és további értelmezési lehetőségek nyílnak meg a kutatók előtt.

Előadásom célja, hogy megpróbáljak választ adni arra a kérdésre, hogy az eltelt idő megváltoztatta-e ennek a balladának a felfogását? Milyen világképet alakít ki, és mit közvetít valójában a kortársak számára? Megfelel-e ennek a mai magyar fiatal generációt körülvevő valóságnak a benne megörökített patriarchális értékrend, mely szerint a férfi magasabb rendű célokra teremtett, míg a nő olyan teremtmény, akinek elsődleges társadalmi feladata, hogy felajánlja magát férje és a társadalom elvárásainak? A konferencia előadásának szűkös keretei miatt jelzem azt a problémát is, hogy milyen változások történtek a benne foglalt problémák megközelítésében mind a tanárok, mind maguk a diákok részéről. Elemzéseimben többek között Desmond Morris és Philipp Zimbardo neves szociológusok munkásságából meríték ihletet.

Keszeg Vilmos (BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, professor emeritus)

Egy I. világháborús emlékgyűjtemény sorsa. A Tordai Magyar Közművelődési Ház gyűjtőakciója

Az első világháború olyan markánsan alakította át a mindennapi életet, hogy a Tordai Magyar Művelődési Ház már az első hetek után gyűjtést hirdetett, a háború által kiiktatott és életbe léptetett hagyományok letétbe helyezése végett. A gyűjtésbe a szabadságra érkező, a sebesülés miatt leszerelt katonákat és hozzátartozóikat vonta be. A kezdeményezés szokatlan és ezért figyelemre méltó: a változást a jelenben azonosította és meghonosodását, kibontakozását követte szemmel.

Az előadás a múzeumi gyűjtemény tárgytípológiáját és sorsát mutatja be, az *Aranyosvidék* című regionális lap tudósításai alapján.

Kurucz Réka (Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztálya, Pécs – PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola, Néprajz – Kulturális Antropológia Doktori Program, doktorandusz)

Kákicsi Kiss Géza néprajzi munkássága egy mai terepmunka tükrében

A Baranya megyei Ormánság legátfogóbb néprajzi leírásával a kákicsi lelkész, Kiss Géza munkáiban találkozhatunk, aki a századfordulón eltűnő paraszti világ rögzítésére vállalkozott. Munkásságát összegfoglaló fő műve, az *Ormánság* című monográfia 1937-ben saját kiadásban jelent meg, majd a Debreceni Tudományegyetemen doktori értekezésként fogadták el és a tájmonográfiák alapvető mintájaként szolgált a 20. században. Az "egykezés" okait is feltáró néprajzi leírása szociográfia is egyben, munkája társadalmi felelősségvállalást tükröz. Kiss Géza emléke, munkásságának hatása napjainkig tapasztalható az ormánságiak körében, az előadás ezek bemutatására törekszik.

Lázár Katalin (HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet, nyugalmazott tudományos főmunkatárs)

40 év munkájának eredménye: a népi játékok típusrendjének kialakítása

40 éves munkám alatt a Zenetudományi Intézetben nagyrészt a népi játékokkal foglalkoztam. Azzal kapcsolatban hamar kiderült, hogy sem a magyar, sem a nemzetközi szakirodalomban nincsen olyan rendszer, amely mindenfajta népi játékot magában foglal a rongybabakészítéstől a nyelvtörőig, a fogócskától a párválasztó körjátékokig és a kiolvasóig. A kutatás és az oktatás érdekében létre kellett hozni egy ilyen rendszert. Ez a rendszer nem zenei alapra épül, hiszen a népi játékok kb. kétharmadának nincs dallama. Már Kerényi György kialakított egy olyan rendszert, amelynek alapja a cselekmény, de maga is kijelenti, hogy rendszere nem teljes. Magam is ezen indultam el, mivel cselekménye minden játéknak van, a cselekmény azonban olykor szerteágazó (pl. egy játék magában foglal egy felelgetőt, egy nevetéstilalmat és egy kötélhúzást vagy egy fogócskát és egy kitalálást), ezeknek pedig nem érdemes külön kategóriákat létrehozni. El kell döntenie, melyik kategóriába tartoznak: ennek érdekében a dallammag mintájára érdemes volt a játékmagvat vizsgálni, amely a játék legalapvetőbb része: azon alapul a típusrend, 40 éves kutatómunkám eredménye. A népi játékok típusrendje mindenfajta népi játékot magában foglal, és egyaránt segíti a kutatást és az oktatást.

Miklós Alpár (Román Akadémia Folklórarchívuma, kutató)

Néprajzi tartalmak az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirataiban

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület az erdélyi magyar turistaélet első intézménye volt, amely felállítását követően Erdély első magyar nyelvű turistalapját, az *Erdély* folyóiratot is útjára indította (1892). E szaklap első számától kezdődően feladatkörébe vonta a néprajzi tartalmak megosztását, és 1898-tól különálló néprajzi melléklettel is rendelkezett (*Erdély Népei*) – ez tekinthető Erdély első magyar néprajzi szakfolyóiratának. Az EKE ezekben az években az intézményesülő néprajztudomány erdélyi helyőrségeként működött, érdemes tehát közelebbről is megvizsgálni, milyen munkaközösség szerveződött az EKE néprajzi bizottsága, illetve az EKE néprajzi előadója, Herrmann Antal köré.

Nagy Zoltán (PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, tanszékvezető egyetemi tanár – HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos főmunkatárs)

„ez azonban több itt mint pusztai ital” – A vodka és a nyugat-szibériai őslakosok a 19. század végi magyar forrásokban

Előadásomban Pápai Károly egy bekezdésének értelmező olvasatát végzem el, kommentálom és keretbe helyezem annak állításait, miközben összeolvasom azt más 19. századi magyar kutatók állításaival, illetve szembesítem állításait a 21. század Szibéria-irodalmával is. Pápai bekezdése az alkoholfogyasztás kérdésével foglalkozik, korának kutatói gyakorlatától eltérően igen részletesen. Az értelmezés során az alábbi kérdések kerülnek tárgyalásra: az alkoholfogyasztás összekapcsolása az akkulturáció kérdésével, illetve a kisebbségek alkoholizmusáról szóló sztereotípiák felhasználhatósága; a kupeczek szerepe a vodka elterjedésében, illetve a terepmunkások gyakorlata a vodka saját hasznukra való felhasználására és a „résztvevő részegeskedés” kérdése; az alkoholfogyasztás lehetséges kapcsolata az éghajlati viszonyokkal; az állam alkoholfogyasztást korlátozó gyakorlatai; az őslakosok vodkaivási gyakorlata és az ivás leküzdhetetlensége; az alkoholfogyasztás gender és korosztályi sajátosságai; a részegség megítélésének hatása a bűn fogalmára; végül az őslakosok passzivitásának kérdése, vagyis az őslakos technikák az alkohol ártalmainak csökkentésére, megszüntetésére.

Nagy Zsolt (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz – HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, MTA Lendület Etnoökológia Kutatócsoport, tudományos segédmunkatárs)

Gunda Béla és Nagy Olga szakmai kapcsolatának alakulása

Nagy Olga Gunda Béla ösztönzésére szerzett néprajz szakos oklevelet Kolozsváron. Egyetemi éveiről és professzorához fűződő viszonyáról, szakmai kapcsolatuk további alakulásáról is rendkívül szűkszavúan vallott visszaemlékezéseiben. Előadásomban az általam eddig feltárt egodokumentumok és egyéb források (levelezés-töredékek, gyűjtőnaplók, jegyzetek, gyűjtőcédulák stb.) alapján kísérem meg a korábban ismeretlen, új adatokat beilleszteni a Nagy Olga által publikált szűkszavú visszaemlékezésekbe, ezáltal árnyaltabb képet nyújtva elsősorban Nagy Olga pályájának indulásáról, diákkori gyűjtéseiről, a Gunda Bélával való megismerkedésének körülményeiről, és végül a közel öt évtizedes szakmai kapcsolatuk megszakításoktól és konfliktusoktól sem mentes további alakulásáról.

Olosz Katalin (Román Akadémia Gheorghe Șincai Társadalomtudományi Kutatóintézet, Marosvásárhely, nyugalmazott főkutató)

Gyulai Pál folklórhagyatéka

Annak ellenére, hogy Gyulai Pálnak (1826–1909) kulcsfontosságú szerepe volt a magyar népköltészet gyűjtésében-közlésében-értékelésében, nemkülönben a 19. századi magyar folklórszemlélet alakításában, a magyar néprajztudomány nem sok figyelmet fordított rá, mintha megfeledezett volna róla. Gyulai Pál szerteágazó tevékenységének folklorisztikai vonatkozásairól alig esett szó a 20. századi tudománytörténeti kutatásokban, s az új évezred első negyed századában is csupán egy kutató vállalkozott arra, hogy vizsgálat tárgyává tegye Gyulai Pál folklórgyűjtését és az azzal kapcsolatos meseköltészetét. Azonban, sajnálatos módon, Domokos Mariann éppen csak belekezdett Gyulai Pál folklórgyűjtő tevékenységének feltárásába, máris abbahagyta, tudományos érdeklődését Gyulai meseköltészetének folklórvonatkozásai kötötték le.

Jelen dolgozat szerzője arra tesz kísérletet, hogy felmérje Gyulai Pál személyes gyűjtőtevékenysége mellett annak a gyűjtőmozgalomnak az indítékait, résztvevőit, hatókörét és eredményeit, mely Gyulai Pál irányítása alatt a kolozsvári református kollégium diákjainak körében bontakozott ki az a négy év alatt – 1858–1862 között – míg Gyulai szülővárosa ezen iskolájában a magyar és latin nyelv és irodalom tanára volt.

A diákgyűjtők kéziratának felkutatása/azonosítása folytán szerzőnek egyúttal sikerült azt is tisztázni, hogy hol rejtőzködnek és miként kerültek mai rejtekhelyükre Gyulai Pál és kolozsvári tanítványainak kiadatlan kéziratok folklórgyűjtései.

Perger Gyula (Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ, Kincstár, néprajzos muzeológus)
Pap bácsi karácsonyi misztériuma. Egy pozitivista történész néprajzi munkássága

A közleményei egy részét Pap bácsi írói álnéven közzé tevő *Mohl Adolf* (1855 - 1939) a lexikonokban, mint „egyházi író”, „katolikus pap, egyházi író” „történetíró” „pap, történész”, „plébános, történetíró, helytörténész”, illetve „Seelsorger und Lokalhistoriker” szerepel. Történeti munkái, helytörténet monográfiái egyes témákban napjainkig alapirodalomnak számítanak, nem utolsósorban az általa pozitivista szemlélettel feldolgozott – sok esetben ma már elérhetetlen – eredeti források miatt. Etnográfusi tevékenysége ugyanakkor mára szinte teljesen ismeretlen, de legalábbis nagyrészt visszhangtalan maradt. Ugyanakkor a *Győri Életrajzi Lexikon* Mohlt egyenesen néprajzkutatónak tartja: „Mohl Adolf (Lövé, 1855. február 25. – Győr, 1939. április 15.): r. k. pap, néprajzkutató.” Érdekes, hogy éppen az 1930-as években megjelent *Katolikus Lexikon* személyét összekeverte a szintén történész unokabátyjával, Mohl Antaléval. Mohl Adolf első, nyomtatásban – az *Egyházművészeti Lapban*, 1881-ben - megjelent munkáját, a *Kis-Márton város plébánia-templomát*, Kismartoni Adolfféként jegyezte, két esztendő múlva a *Magyar Szóban* már saját neve alatt közölte a *Kis-Mártoni missziók a XVIII. században* című tanulmányát. Az 1885-ben „egy győregyházmegyei áldozópap” aláírással közzétett felhívása nyomán még abban az évben megalakult az országos papi imaegyesület. Közben megírta a Magyarországi Loretto rövid történetét. Díjnyertes kéziratát 1886-ban Nagykanizsán adták ki. E munkája németül és magyarul is megjelent. A következő tíz esztendőben felváltva tette közzé történeti tanulmányait, illetve a lelkipásztorkodás megújítása és az ifjúság vallásos nevelése érdekében írt munkáit, többnyire Pap bácsi név alatt. E néven adta közre folyóiratokban és naptárakban népies elbeszéléseit is. 1892-ben jelent meg Mohl Adolf, akkor loretói plébános és dr. Balics Lajos közös munkája, a *Lövé története*. Az egyívású lövéi születésű szerzők munkájukat az aranymisézés, ekkor már negyven esztendeje falujukban szolgáló Fritz Ferenc esperes-plébánosnak ajánlották. Az alapvetően település- és plébániatörténeti munkához források közlését is mellékeltek, s egy-egy jegyzetben azok néprajzi vonatkozásairól is megemlékeztek. A 78 oldalas füzetet egy emberöltő múltán – immár egyedül – Mohl terjedelmes monográfiává tette. E változatban már külön fejezetet kaptak a „néprajzi dolgok” is, köztük a templom építésének mondája. Az 1930-ban megjelent könyvről a következő évben Szendrey Ákos számolt be az *Ethnographiában*. 1900-ban jött ki Győregyházmegye könyvsajtójának kiadásában – ugyancsak *Pap bácsi* szerzőségében – a *Mondák Kismarton vidékéről* című kötet. A könyv megjelenéséről a helyi sajtó azonnal beszámolt, s hétről hétre mutatványokat közölt belőle. Az e kötetben szereplő mondaanyagot megduplázva, 1926-ban jelentette meg – ugyancsak Pap Bácsi név alatt – a *Nyugatmagyarországi mondák és mondafélék* című kötetet.

Úgy tűnik, hogy lelkipásztorkodás megújításának szándéka és az ifjúság vallásos nevelése vezette el a már ismert és elismert történészt az etnográfiahoz. Nem véletlen már a témaválasztás sem: a karácsonyi misztérium. Az 1891-ben közzétett tanulmánya alapján – a katolikus templomokban játszott – betlehemes játékokat kívánta megújítani, oly módon, hogy azok tartalmukban megfeleljenek az egyház elvárásának, stílusukban pedig a hagyományos népi játékokat is megőrizték. Mohl nemcsak elméletben alapozta meg a hagyományos (népi) karácsonyi játékok megújításának lehetőségét, hanem e munkában tevékenyen részt is vett. A Szent István Társulat Népiratkák sorozatában sorra tette közzé megújított betlehemeseit.

Platthy István Péter (Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület)

A népművészeti ornamentika vizuális nyelvi értelmezése, párhuzamai Lesznai Anna művészetpedagógiájában

A népművészet kreatív felhasználása a értelmiségi körökben, a városi kultúrában XIX. század második felében indult el, csúcsosodott ki a magyar szecesszióban, gondolok itt többek között, például a Zsolnay Gyár kerámiáira, Lechner Ödön építészeti munkásságára, a Gödöllői Művésztelepre, Körösfői-Kriesch Aladár képzőművész szervező tevékenységére. De nem csak az iparművészetben, építészetben, képzőművészetben jelenik meg a népművészet kreatív továbbgondolása, hanem az oktatásban is, megemlíthetem például Gróh István iparművészt, festőművészt, művészetelméleti író, az Iparművészeti Főiskola egykori rektorát, aki tanítványainak terveiből albumot adott ki *Új magyar díszítések* címen 1929-ben.

A Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület 1989 óta működik vezetésem alatt népi képzőművészeti és művészetterápiás alkotóműhelyként. A foglalkozásokon részt vevő gyerekek, fiatalok és felnőttek a népi motívumokat nem másolják, hanem azokat értelmezve, belülről átélve, továbbgondolva teremtik meg saját szimbolikus-metaforikus képi világukat. Az évek során kifejlesztett a természet változásrendjére épülő művészettel nevelési módszerünk párhuzamait megtalálhatjuk Lesznai Anna művészetpedagógiájában is.

Lesznai Anna (1885. január 3. – 1966. október 2.) a magyar szecesszió jeles alkotója, költő, író, művészetpedagógus, grafikus, iparművész, a Nyolcak vendégtagja. A magyar, Kárpát-medencei és közép-ázsiai népművészeti formavilág vizuális nyelvi gondolkozásmódjára jellemző, hogy leképezi a természet szorosán egymásba kapcsolódó mozgásfolyamatait. Ez a költőien megjelenített kifejezőmód alkalmas arra, hogy segítségével olyan folyamatokat éljünk át, amelyben összefüggenek, szervesen egymásra épülnek a dolgok, így segítve a személyiség működésének, illetve a személyiségfejlődésnek az integráltságát, egységbe olvadását. Lesznai Anna nagyon hasonló következtetésekre jut egész írói, költői, képzőművészeti alkotómunkájában és művészetpedagógiájában is. Mivel 1939-ben emigrálnia kellett, az Amerikai Egyesült Államokba telepedett le, ahol művészetoktatásból élt. New Yorkban a Lawrence Street School intézményben 1948. február 4-től május 19-ig tizenöt, kétórás előadást tartott általános és középiskolai tanároknak a tervezés művészetéről és gyakorlatáról. Ennek a képzésnek az anyagát *Lesznai Anna: A tervezés művészete* címmel 1976-ban magyarul is kiadta a Hatvan Városi Tanács és a Népművelési Intézet. Előadásomban ez a kevésbé ismert írás is ismertetésre kerül.

Pócs Éva (PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, professor emeritus)
Diószegi Vilmos (1923–1972), a magyar néphit kutatója

Az előadás 4 pontban foglalja össze Diószegi Vilmos magyar néphittel kapcsolatos kutatásait, nagy hangsúllyal a 3–4. pontban említett vonatkozásokra. Célom ezzel a köztudatban leginkább élő, „samanizmus-kutató” Diószegi képét egy talán kevésbé ismert szerepével kiegészíteni: a néphit a „magyar samanizmustól” függetlenül *is* kutató, a magyar néphit kutatását inspiráló és szervező Diószegit bemutatni.

1. Életrajzának magyar néprajzzal, folklorisztikával, muzeológiával kapcsolatos vonatkozásai; hivatalai, tisztségei, ezekkel kapcsolatos, nem néphit-tematikájú írásai. Részvétele a *Magyar Néprajzi Atlasz*, majd a *Magyar Néprajzi Lexikon* munkálataiban, bekapcsolódása az ún. palóc kutatás előkészítésébe és az új Magyar Néprajz tervezésébe.

2. A néprajz illetve antropológia iránti érdeklődésének első inspirációi: keleti nyelvek, kelet-kutatások. Első művei. Eurázsiai terepkutatásainak szakaszai, témái. A magyar ősvallással kapcsolatos célkitűzések, a magyar néphit adatainak megjelenése a keletkutatás ihletésében, az ún. magyar ősvallás rekonstruálásának igényével (a recens néphit adatainak, gyűjtése, feldolgozása, cikkei ennek fényében: a honfoglaláskori vallás/hiedelemvilág rekonstrukciójához felhasználható „maradványok” keresése). Összehasonlító módszertanának kialakítása ennek jegyében; alkalmazása

kandidátusi disszertációjában („A sámánhit emlékei...”), majd a könyv tematikájának kifejtése hosszabb és rövidebb, részben ismeretterjesztő művekben. E tematika és problematika „megoldottként” való lezárása. Műveinek és inspiráló egyéniségének nagy hatása, magyar és nemzetközi visszhangja; kutatási eredményeinek végérvényes elfogadása. Értékelése: a „magyar samanizmus” nagy kutatója.

3. A magyar néphitkutatás tematikájának önállósulása, elszakadása az ősvallással kapcsolatos célkitűzésektől. Új magyar témái és alkalmazott gyűjtési, kutatási módszerei. Néphitgyűjtésének céljai, fázisai, rövid- és hosszútávú tervei (tematikus gyűjtések, megírt rövid cikkek és félbemaradt kéziratok; nagy tematikus monográfiák tervei (Luca-napi hiedelmek és szokások; a halottlátó, a magyar népi gyógyászat, az állatgyógyítás és a halottkultusz összefoglalása) illetve egy hosszútávú terv, az 1990-es évekig 30, helyi közösségek, vagy több községet magukban foglaló tájak néphit-monográfiájának elkészítésére vagy készíttetésére.

4. A magyar néphit kutatásának szervezése: kérdőívek készítése, működtetése, laikus és autodidakta gyűjtők, valamint szakemberek beszerzése, inspirálása; kérdőív-hálózatok kialakítása. A magyar néphit egész tematikáját felölelő atlaszok készítésének terve (szakmabeli munkatársakkal karöltve), az ezekkel kapcsolatos gyűjtések szervezése, inspirálása (Néphit-atlasz, Népi Gyógyászati Atlasz, Észak-Dunántúli Néphit Atlasz, a Magyar Néphit Topográfia). A kérdőíves gyűjtés módszerei, a kérdőíves adatok feldolgozásának sikerei és kudarcai. Felhasznált, publikált és nem publikált néphit, népszokás és népi gyógyászat adatainak mai elhelyezése, fellelhetősége.

Préda Barna (BBTE Hungarológia Doktori Iskola, doktorandusz)

Habán hatások az erdélyi kerámiában

A habán mesteremberek több mint másfél évszázados erdélyi tevékenysége gazdag tárgyi örökséget hagyott ránk. A gazdag hagyaték ellenére az erdélyi habán kutatásban nem alakult ki egy átfogó, rendszerszemléletű perspektíva. Bunta Magda óta kutatók csak érintőlegesen tárgyalják a témát, figyelmük sorra kimerül a neves erdélyi múzeumok habán anyagában, holott számos kisebb múzeum és hagyaték raktára rejt habán, poszthabán kerámiát.

2023-ban a Baptista Tudástár projekt kezdeményezésére a székelyföldi múzeumokban végzett kutatásaink során eddig feldolgozatlan habán kerámiák mellett számos olyan székelyföldi műhelyekben készült kályhacsempét azonosítottunk, amelyek jellegzetes habán jegyeket hordoznak. Ezekből a legelterjedtebbek a szétterülő körkörös és brokát minták, ugyanakkor egyes sarokcsempén is megtaláljuk a habán jegyeket. Hasonló darabok számos székelyföldi ásatások alkalmával felszínre kerültek. Sok esetben ezek szakszerű azonosítása és feldolgozása is még várat magára. Ahhoz, hogy az erdélyi habán kerámiáról és habán hatásról egy átfogó képet kaphassunk elengedhetetlen a teljességet megcélózva minden erdélyi múzeum, magángyűjtemény anyagának felkutatása, feldolgozása és egy regiszterbe való rendszerezése.

Sőregi Anna (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz)

A széki népdalok variálódási lehetőségei. „Minden dallam minden egyes eléneklése: variáns.”

Doktori disszertációmiban Szék énekes népköltészetét vizsgálom Lajtha László 1941-es gyűjtésétől kezdve a 2000-es évek elejéig. A széki dalanyag monografikus feldolgozásának jelentőségét elsősorban a feltárt anyag nagy mennyisége, értéke és gazdagsága indokolja, továbbá az egyéni régióbesorolása, mely olyan különlegessé teszi a közvetlen környezetéhez képest. A kitartó érdeklődés következtében nincs a magyar népterületen, sőt a Kárpát-medencében sem egyetlen olyan település, amelynek tánc- és zene hagyománya ilyen mértékben összegyűjtve állna a

tudományos kutatás rendelkezésére, s méghozzá a történeti változás-vizsgálatra is alkalmas nyolc évtizedes dokumentációval.

A magyar népzeneire általánosan jellemző az a tény hogy egy-egy dallamhoz több szöveg, és egy-egy szöveghez több dallam társulhat. Szöveg és dallam lazán kapcsolódik a széki népdalok között is. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy bármilyen dallamra bármilyen szöveget énekeltek. A szövegtudományt vizsgálva egyénfüggő az, hogy ki milyen szöveget húz rá az általa kedvelt dallamra, tehát az egyéni sors is hat az énekesek szövegrepertoárjára.

Az előadás a széki dalok variálódási lehetőségeit és folyamatát mutatja be: mik a változatképződés körülményei, okai, törvényszerűségei; változik-e ismétléskor, vagy idővel, ugyanazon énekes ajkán; a megváltozott élettel változott-e a zenei ízlés; fogyott vagy szaporodott a dalkészlet; miért hagytak el egy-egy dalt; milyen dallamok milyen szövegekkel társulnak, valamint hogyan illeszkedik a dallam a hozzákapcsolt szöveghez, vagyis a prozódia kérdése.

Szabó Ágnes (ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz)

Kiss Lajos népzene kutató (1900–1982) kéziratos anyaga a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézetben

Kiss Lajos 1950-ben lett *A Magyar Népzene Tára* szerkesztőbizottságának (1953-tól a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportja) tagja, és egész további pályája e műhelyhez kötődik.

A jogutód intézményben: a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézetében 2023-ban kezdődött el a népzene kutató eddig ismeretlen kutatói hagyatékának feldolgozása. A terjedelmében is jelentős hagyaték – népzenei lejegyzések, gyűjtőfüzetek, kéziratban maradt tudományos vázlatok, könyvek, néprajzi fotók, tudományos iratanyag, családi iratok és levelek, néhány tárgyi emlék – részletes feltárását a Népzene- és Néptánc kutató Osztály és Archivum munkatársai végzik.

Kutatási témámhoz kapcsolódva kaptam betekintést a Kiss Lajoshoz köthető archívumi anyagba. Kutatási területemhez, a drávaszögi halottasok, virrasztók kutatásához a hagyaték ismerete fontos adalékokkal szolgálhat.

Kutatásom szempontjából fontos a zombori születésű kutató Magyarországra települése (1945) előtti terepmunkáinak, gyűjtési dokumentációinak sorsa, illetve megléte a kéziratos anyagokban. Példaként említhetem azt a gyűjtést, ami Kiskőszegen 1944 októberében, az óvóhelyen történt. Ennek a gyűjtésnek elsődleges gyűjtőfüzete a szóban forgó hagyatékban található meg.

Az előadásban a hagyaték tematikus egységein keresztül egyrészt ismertetem a kutatói életmű kapcsolódásait az Archivumban fellelhető, rendezett írott és hangzó adatokkal. Másrészt felvázolok olyan további lehetséges kutatási területeket, témákat, amelyekre eddig nem került figyelem, de a hagyaték lehetőséget teremthet részletes tanulmányozásukra.

Szakál Anna (HUN-REN BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos munkatárs)

Erdélyi református népköltészeti gyűjtők a 19. század első felében: Zeyk János

Előadásomban egy folyamatban lévő kutatás néhány részeredményét kívánom bemutatni. Az eddig előkerült források alapján azt az előfeltevést fogalmazom meg, hogy a 19. század első felében a Kolozsvári Unitárius Kollégium mellett a nagyenyedi Református Kollégium lehetett a másik olyan haladó szellemiségű közeg, ahonnan számos, később a népköltészeti gyűjtésben is szerepet vállaló protestáns írástudó került ki. A Hunyad megyei, gyűjtésben részt vevő személyek egyik (számunkra is) fontos jellemzője lehetett a román nyelv és kultúra alaposabb ismerete és a románokhoz való közelebbi viszonyuk; ezek az adatközlők kiválasztásában is komoly szerepet játszhattak. Részletesebben a Kuttyfalván élő és elsősorban irodalommal foglalkozó idősebb Zeyk János (1786–1860) népköltészeti gyűjtéshez való viszonyát mutatom be.

Szőcsné Gazda Enikő (Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy)

Egy kisipari szövetkezet a kommunista Romániában és szerepe a székelyföldi népművészet fenntartásában

Az 1950-es évek csiki és udvarhelyi rajonjában különleges szerepű és működésű szövetkezetek alakultak, melyek lassan átvették a népművészettel foglalkozó falusi közösségek irányítását. Az 1968-as megvásárlást követően e szövetkezetek megyei ernyőszervezetbe tömörültek Hargita Művészete Szövetkezet névvel. A Hargita megyei példa sikerét elsősorban annak köszönhetjük, hogy jeles néprajzkutatók, művészek, agilis szervező egyéniségek, népművészek csatlakoztak az ernyőszervezethez, akik előadásokkal, tervekkel, szakmai irányítással és ügyes lavírozással próbálták az egyre nacionalistább Romániában a magyar népművészet létjogosultságát kivívni, és a népművészettel foglalkozó falvak lakosságát keresethez juttatni.

Tekei Erika (Erdélyi Hagyományok Háza)

Fordításkötetek – más népek népköltészete magyar nyelvre fordítva és magyar népköltészet románul – 1948–1989

A romániai magyar néprajzi könyvkiadás második korszakában (1948–1989) jelentős számú fordításkötet látott napvilágot, az első két évtizedben az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó és az Ifjúsági Könyvkiadó, 1970-től a rendszerváltásig a Kriterion Könyvkiadó és a Ion Creangă Könyvkiadó gondozásában. Kiemelt feladat volt a romániai nemzeti kisebbségek kiadványainak megjelentetése, a román nyelven megjelent könyvek fordítása a nemzeti kisebbségek nyelvére, és fordítva, a kisebbségek nyelvén megjelent könyvek román nyelvre fordítása, az interkulturális párbeszéd elősegítése. Az előadás a korszak népköltészeti fordításköteteit és recepciótörténetüket ismerteti és elemzi.

Vajda András (Sapientia EMTE Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék)

Digitális etnográfia: módszer és gyakorlat

Néhány éve Ropolyi Lászlónak *Az internet természete* címmel egy nagyszabású monográfiája jelent meg, ahol a szerző az internetet mozgása szerint mint kommunikációt és formája szerint mint kultúrát értelmezi. Azaz amikor itt azt írom, hogy digitális etnográfia, akkor a digitálissal elsősorban egy új terepre, de ami ennél is fontosabb, egy sajátos kultúrára utalok. Az érdekel, hogy melyek azok a tartalmak az interneten, melyek folklór(szerű) alkotásoknak tekinthetők, és ezeket miként lehet elemezni. Másrészt, szintén a közelmúltban jelent meg Szűts Zoltán könyve (*Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*, Bp., 2018), mely elsőként tesz kísérletet arra, hogy magyar nyelven összefoglalja a számítógépek és az internet történetét, illetve az internettel és közösségi médiával kapcsolatos - elsősorban médiatudományi, kisebb részben kommunikációtudományi – elméleteket. Ha én jól értem a szerzőt, akkor ő amellet érvel, hogy az internet legjellemzőbb sajátossága, hogy a korábbi kommunikációs technológiáknál/formáknál sokkal gyorsabban változik. Tekintettel arra, hogy az internet kutatása is már nagyjából 35-40 éves múltat tekint vissza, illetve az internet etnográfiájának is közel 20 éves története van, arra gondoltam, hogy érdemes az internettel kapcsolatos elméleteket és a kutatására kidolgozott módszereket számba vetni, esetleg újragondolni érvényességük határait. Annál is inkább, mert a magyar nyelvterületen az etnográfusok mintha kevésbé lennének fogékonyak e terület iránt.

Verebélyi Kincső (MTA doktora, nyugalmazott egyetemi tanár)
A Folklore Fellows és a magyar tagozata

A magyar folklorisztika történetében kiemelkedő jelentősége van a XX. sz. elején megszerveződött nemzetközi folklorista szövetségnek. Észak európai folkloristák archívumainak koordinálását, könyvsorozatok kiadását végezték el és konferenciákat szerveztek. A magyar finnugristák, mint Vikár Béla, Bán Aladár kapcsolatban álltak finn és észti kollégáikkal úgy, hogy a szerveződésről első kézből szereztek tudomást. Amikor megjelentek az első tájékoztató füzetek, ezekben éppen magyar folklorisztikai beszámolók olvashatók. Bevonták a kor ismert és nemzetközi kapcsolatokat ápoló kollégákat, mint Katona Lajos, Sebestyén Gyula és Róheim Géza. A magyar folklorisztikai tudománytörténet megemlíti, hogy a szöveg-katalógusok gondolata ebben a keretben folytatódott tovább nálunk. (Viszont a Folklore Fellows több más módszert és feladatot nem pártolt.) A gyűjtőhálózat megszervezése (Sebestyén Gyula irányításával önálló kutatási módszerként jelent meg nálunk. A külföldi tudománytörténeti dolgozatokban rendszerint megemlítik az FFC magyar tagozatának a tevékenységét, Dömötör Tekla személyes kismonográfiában foglalta össze ezt. Máiig érdemes kézbe venni a FFC beszámolóit illetve az általa inspirált műveket.

Vicsai Zsolt (a *Hepehupa* folyóirat felelős szerkesztője)
A *Hepehupa* folyóirat néprajzi rovatának alakulástörténete

A Zilahon szerkesztett, 2002-ben indított *Hepehupa* folyóirat, amelyben vers, próza, rövid kritikai jegyzetek, múltidéző tanulmányok és esszék, változatos tematikájú interjúk, képzőművészettel kapcsolatos írások, valamint úti jegyzetek olvashatóak, már indulásakor felvállalta néprajzi, ill. szociográfiai jellegű cikkek közlését is. Ezek célja – akárcsak a helytörténeti témájú írók – a lokális, valamint a regionális identitás ébren tartása volt, amelyről az első évfolyam 1. számának vezércikkében Fejér László egykori főszerkesztő ekként nyilatkozott: „Az új évezredben a globalizálódó világban sem feledkezünk meg a gyökerekről.” Előadásomban az XXIII. évfolyamában levő regionális lap néprajzi rovatának alakulástörténetét követem nyomon, azokat a szövegeket szemrevételezem, amelyek néprajzi és/vagy helytörténeti vonatkozásuk miatt kaptak helyet a lapban.

Zalatnay Klára Lujza (ELTE BTK Kulturális örökség tanulmányok MA)
„Összeszedném ebben a megyében a veszendőbe menőket” – Együd Árpád somogyi gyűjtő szakmaközi levelezéséről és érvényesülési stratégiájáról

Előadásomban Együd Árpád, 20. század második felében működő, Somogy megyei muzeológus levelezéseinek feldolgozása közben felmerült kérdéseimet és meglátásaimat szeretném ismertetni. A vizsgálat alapját a gyűjtő–muzeológus a kaposvári Rippl-Rónai Múzeumban található 853 levele biztosította, melyeket olyan kutatók hagyatékából egészítem ki, mint Olsvai Imre, Erdélyi Zsuzsanna és Bálint Sándor. Az általam használt korpusz összesen 939 levelet számlál. Ezeket aszerint igyekeztem csoportosítani, hogy tartalmuk alapján a címzett és feladó viszonya szakmai, magán vagy vegyes kategóriába sorolható. Az előadás központi karakterének földrajzi értelemben és a néprajztudomány szempontjából egyaránt periférikus pozíciója egyértelműen kiolvasható a levelekből. A kapcsolattartás nehezen kivitelezhető személyes alkalmait és módjait helyettesítő levelek beszámolnak e helyzet problémásságáról, illetve betekintést engednek a vidéki gyűjtő munkakörülményeibe és érvényesülési lehetőségeibe. Érdeklődésem egyrészt arra irányul, hogy mi szűrhető le a szakmaközi kapcsolatokat illetően a vizsgált szövegek alapján, másrészt pedig arra, hogy az ego-dokumentumok forrástípusa milyen módon használható fel tudománytörténeti munkákban, mennyiben etikus olvasásuk, felhasználásuk és publikálásuk. Munkám során

módszertani szempontok mentén közelítettem az anyaghoz, különösképpen is a szakmai és vegyes kategóriákat vizsgálva a személyes hangvételűekkel kapcsolatos etikai dilemmák okán. Kiemelt figyelmet fordítottam Együd Árpád és Olsvai Imre népzene kutató leveleire, mely kapcsolat a gyűjtő legszorosabb szakmai és baráti viszonya volt.

Munkámmal a néprajztudomány azon – az elmúlt években fellendülni látszó – tudománytörténeti megközelítéséhez szeretnék kapcsolódni, amely kutatói életművek újraolvasására, egodokumentumok feltárására és elemzésére helyezi a hangsúlyt vizsgálódásában és amelynek közlési elvei, módszerei jelenleg a kialakulás fázisában járnak.

Zsigmond Győző (Bukaresti Tudományegyetem, Idegen Nyelvek és Irodalmak Kara, Hungarológia Tanszék, professzor)

Román–magyar néprajzi konferenciák a bukaresti magyar tanszék és kulturális intézet szervezésében, 1998–2007. A magyar népi kultúráról a bukaresti egyetemen (1992–2024)

Fontos partnere volt mindig a Bukaresti Tudományegyetem Idegen Nyelvek és Irodalmak Kara keretében működő Hungarológia Tanszék számára a Bukaresti Magyar Kulturális Központ (később Balassi, majd Liszt nevet vette fel), amellyel együtt a román és a magyar néprajzos szakemberek közeledését elősegítő kétnyelvű konferenciákat szervezett.

Az elsőre 1998 őszén került sor, Szokás és erkölcs címmel. A tanszék részéről egyetlen néprajzostként alulírott kezdeményezett és vállalta az irányítást. A továbbiakban a következő témákban rendezték meg ezeket egy kivétellel Bukarestben, a kivétel a Szent Györgyhöz kapcsolódó utolsó volt, annak Sepsiszentgyörgy volt házigazdája: népművészet, népi mesterség (2000), napjaink folklórja (2002), a növényeknek a népi kultúrában játszott szerepe (2003), a népek közti kapcsolatok a folklórban (2004), valamint Szent György és napja a néphagyományban (2007) esett szó. Háromnak az anyaga kétnyelvű angol összefoglalókkal ellátott könyv formájában is megjelent (1. *Szokás és erkölcs. Obiceiuri și moravuri*. Kiadta a Magyar Köztársaság Bukaresti Kulturális Központja, Bukarest, 1999, 2. *Népi mesterség, népművészet. Meșteșug și artă populară*. Kiadta a Magyar Köztársaság Bukaresti Kulturális Központja, Bukarest, 2002, 3. *Napjaink folklórja. Folclorul azi*. Kiadta a Magyar Köztársaság Bukaresti Kulturális Központja, Bukarest, 2003.), egyiké DVD-ként ISBN-számmal (*Szent György és napja a néphagyományban / Sfântul Gheorghe și ziua lui în tradiția populară*. Editura BBI din Budapesta – RHT din București, București, 2013).

Viszonylag kevés fénykép készült e rendezvényekről, de írt róluk a magyar és a román sajtó, beszámolt ezekről a magyarországi és a romániai média egyaránt.

Kerekasztal-beszélgetés:**Az iskolai oktatás és a népi hagyományok viszonya a 19–21. században**

Az intézményesülő oktatásnak a kishagyományhoz (a 19. századtól a népi, paraszti hagyományhoz) való viszonyulása ambivalensnek mondható. Ennek a viszonyynak a formái a közömbösség, az intolerancia, a tolerancia, az objektivitás, az eszményítés. Ezek a viszonyulásformák hol informálisan, hol programszerűen, curriculumba foglalva vagy opcionális keretben, egy-egy tanáregyéniség kezdeményezésére alakultak ki és érvényesültek. Ugyanakkor, a népi kultúra különböző területei más és más megítélés alá estek; a lokális, a nemzeti népi kultúra, valamint a más népek népi kultúrája más-más figyelemben részesült.

Felkért hozzászólók:

Az iskola által szervezett, irányított néprajzi gyűjtés (**Olosz Katalin**)

Néprajzi tartalmak a romániai magyar oktatási anyagban (**Virginás Tar Emese**)

A szülőföld és a hagyományok felfedzése a szocializmus korabeli pionírexpedíciókon (**Miklós Alpár**)

A szocializmus korabeli diáklapok szerepe a népi hagyományok iránti érdeklődés felkeltésében (**Beke András**)

A hagyományok iskolai oktatásának lehetséges szempontjai (**Keszeg Vilmos**)

Az absztraktfüzet címlapján található kézirat Szabó Sámuel levelezésregiszteréből (1867) származik [magántulajdon, Kolozsvár].